

9.439

BUDAPEST

1973 JUN -

244

Mozaik a főváros múltjából

Az óbudaiak vitája Budavár osztrák katonai parancsnokával

A törököknek Budáról történt kiűzése után az osztrák katonaság vette át az uralmat a városban. A várparancsnok egyik legelső dolga volt, hogy Budán és környékén minél nagyobb területet foglaljon le a maga és katonái számára, elsősorban szénakaszálól; s ezeket még akkor is igyekezett megtartani, amikor a következő évben, 1687-ben már a polgári közigazgatás is elfoglalta helyét. Nemcsak a későbbi Vérmező és Városmajor rétjei kerültek a helyőrség kezére; a katonai parancsnok az óbudai nagy szigetet — a mai hajógyári szigetet — is a maga számára kaszáltatta le. Óbudának az 1686-i hadműveletek után visszazárlingózó, akkor még tisztán magyar lakossága nem nyugodott ebbe bele, hanem igazát keresve, összeszedte a környékbeli falvak tekintélyes öreg embereinek tanúbizonyosságát arról, hogy a sziget mindig is Óbuda városáé volt (ezekben az évtizedekben az írásos anyagok hallatlan pusztulása miatt a tanúk eskü alatti bizonyosságtétele a leggyakoribb bizonyítási eljárások közé tartozott). A Magyar Kamara levéltára megőrizte a pátyi, töki, pócsmegyeri, monostori (ma Szigetmonostor), tótfalusi (ma Tahitótfalu) bírák, esküdtek és „több lakosok” tanúságtételét „az Ó Budai Város előtt való öreg szigetnek” hovatartozásáról. Az illetők pecsétes levelükkel tanúsították, hogy „még az réghi atyáinktúl is úgy hallottuk . . . hogy a sziget, mellyet Budai Commendant Urunk eő Nagha kaszaltatott, az böcsületes Ó-Buda várossához való volt, migh az idegen nemzetség bírta Buda várát, s annak utanna is miulta keresztény kézben attá is Isten . . .” Az öt falunak összesen 29 lakosa írta alá az öt tanúságlevelet. Valamennyien, a falubírákkal az élükön, magyarok, ami újabb bizonyosság arra, hogy ennek a nagy hadműveletekkel többször erősen sújtott, mintegy 150 évig török hódoltság alatt álló területnek magyar lakossága, ha megfogyatkozva is, átvészelte a pusztításokat, s a Buda-környéki falvakból csak a — részben a magyar nagybirtokosok által folytatott — XVII. század végi, XVIII. század eleji telepítési politika csinált német („sváb”) falvakat. Óbuda városa (amely ekkor csak nevében város, a valóságban Zichy István gróf uradalmának egyik falva volt) az óbudai „öreg sziget” (mellette akkor még külön volt a kis sziget) használatának jogát visszaszerezte ugyan, de a birtoklás joga a földesúré maradt.

Buda-környék 1592-ben

Buda, majd Visegrád török kézre kerülése (1541., ill. 1544.) után az addig a budai és a visegrádi királyi várnak szolgáló Buda környéki és Duna-kanyari falvakat a

komáromi váruradalomhoz csatolták. 1592-ben a Magyar Kamara összeírást készített ezeknek a helységeknek adófizetési kötelezettségeiről (közismert történelmi tény, hogy a hódoltsági terület szélén levő települések többnyire nemcsak a törököknek adóztak, hanem a meg nem szállt területeken élő földesuraiknak is, ez esetben a királyi kincstárnak). Az összeírás a következő Buda környéki helységekre terjedt ki:

Óbuda. Évi 25 forintot és egy török szőnyeget tartozott Komáromba szolgáltatni.

Zsámbék. Pusztafalu, (öedt) a Budáról Tatára vezető út mentén, éppen félúton fekszik, azelőtt a magyar királyok vadászfalva (Jägerdorf) volt, most évi 20 forinttal és egy török szőnyeggel adózik.

Tök. Azelőtt Zsámbék királyi vadászfalunak szolgált, most évi 25 forintot és egy török szőnyeget ad Komáromnak. Határában halastó van, amely azonban most (1592-ben) üres.

Perbál. A töki halastó közelében fekszik, a magyar királyok idején szintén Zsámbéknak szolgált, most azonban semmit sem fizet.

Budakeszi, úgy látszik, népesebb volt, mint az eddig felsorolt falvak, mert évi 32 forintot és egy 12 forint értékű szőnyeget tartozott adni.

Csik. Pusztafalu, egy szőlőhegyen fekszik Buda és Zsámbék közt, évi 16 forintot fizet. Ez a falu a XVIII. század elején még pusztaként előfordult (akkori földesura, Zichy Péter adta bérbe Zenneg Kristóf budai kamaragazgatónak), de azóta nyomtalanul eltűnt, s emlékét csak a Csiki-hegyek elnevezés őrzi.

G. É.

Egy budapesti vonatkozású ostábla-pion

A XVIII. században a kártya- és kockajáték mellett az ostábla-játék volt a legismertebb. Az ostábla-játékot a sakkhöz hasonlóan táblán játszották; a sakfigurák helyett fakorongokat, ún. fapionokat használtak.

A fapionok múzeumi gyűjteményeink féltett kincsei. Készítésükkor ugyanis meglévő bélyegvasakat használtak, amelyeket kopottságuk miatt már nem alkalmazhattak érmek készítésére. A bélyegvasakat 10–12 mm vastag, részint világos, sárgás, részint barnára vagy feketére pácolt fakorongra préselték.

A fapionok egy részénél az elő- és hátlap préselésnél az eredeti érem kiképzésének megfelelően alkalmazták a bélyegvasakat; más részénél viszont két különböző érem készítéséhez szolgáló bélyegvasat nyomtak a pion oldalaira. Az így létrejött korongokat nevezzük hibrid fapionoknak.

Az itt leírt ostábla-pion is ilyen hibrid összeállítású. A pion egyik oldalán jobbra

vágtató lovag látható páncélban, sisakkal a fején, kezében kivont karddal. Háttérben harcoló katonák, néhány holttest, az előtérben középpontban zárt négyszögben közeledő gyalogos sereg látható. A háttérben hegyen épült vár, tornyokkal. A feliratból következtetve eredetileg az érmet Churchill János németalföldi diadalának emlékére verheték.

A pion hátlapján Pest és Buda képe látható madártávlatban a Margitsziget felől. A látkép aprólékos kidolgozású: láthatók Pest északi bástyái, a dunai rondella, 4 torony, a várostól nyugatra egy bombákat szóró mozsárüteg, az előtérben a mai Vigadó helyén működő ágyúüteg és 2 sátor. A hullámos Dunán híd, Buda várának Duna-parti falai, a budai hídfő, az alsóváros északi falai, a dunai rondella, az alsó városban 2 kerek mecset és 5 minaret, a várban az István torony és több minaret. A Gellérthegy ormán szokatlan alakú, földött erőd, a hegy alatt Tabán házai és egy torony. A váron túl a sashegyi s a naphegyi üteg füstje, a levegőben röplő bombák látszanak. A hátlap bélyegvasa a Martin Brunner készítette emlékérem előlapja, amelyet Buda visszafoglalásának emlékére készítettek.

A Budapesti Történeti Múzeum éremtárában több hasonló ostábla-piont őriznek, s a múzeum „Fővárosunk ezer éve” kiállításának egyik vitrinjében is látható egy.

F. E.

Százéves terézvárosi iskola

A mai VI. Nagymező—Labda—Hegedű utca által határolt terület beépítését 1863-ban határozták el. A Terézvárosnak erre igen nagyszabású elképzelése volt. Plébániát, tanodát, kapitányi és bírósági épületet akartak építtetni, s erre pályázatot kiírni. Pénzügyi okok miatt azonban erre nem kerülhetett sor; csak 5 évvel később kezdik beépíteni a telek Labda utcai felét, s épül fel a ma is álló iskola. Még nehezebben és körülményesebben történt a Nagymező utcai szárny felépítése. Pályázatról már szó sincs. A városi tanács 1872-ben azzal bízta meg iskolai ügyekkel foglalkozó tanácsnokát, hogy a tervezést közvetlenül magánépítésnek adja ki. Tervük egy 3 emeletes iskola és plébánia építése, a kapitányi és bírósági épület már nem szerepel programjukban. A tanácsnok Feszl Frigyesnek és Feszl Lászlónak adja a tervezői megbízatást, akik szépészeti szempontokra hivatkozva az épületet 2 emeletesre tervezik, úgy, hogy a kívánt helyiségeket ügyesen elosztják a szinteken. A tanács el is fogadja ezt a módosítást, így 1873 áprilisában Feszl Frigyes és László tervei alapján, s egyben vezetésükkel elindul az iskola építése. E három utca által határolt épülettömb éppen 100 éve épült ki a ma is álló formájában.

V. Zs.